

Apie žemaičių namų statymo senuosius papročius

Šiais laikais retas kuris suvokia, jog namai, tai ne tik – gyvenamoji erdvė, tai – vienas svarbiausių simbolių susijęs su mūsų etnine kultūra.

Tautosaka liudija, kad Lietuvos kaimuose iki XX a. pradžios dar buvo gyvos ne tik krikščioniškos bet ir senosios baltiškiosios pasaulėžiūros tradicijos, susijusios su vietos, laiko parinkimu gyvenamo būsto statybai, pamatų rentimu, statinio užbaigimu, apgyvendinimu. Žemaitijoje, kaip ir visoje Lietuvoje rūpintis savo statomų namų ir šeimos narių apsauga nuo įvairių nelaimių. Pastatyti namai tarnavo kelioms tos šeimos kartoms, todėl būsto statymui buvo skiriamas ypatingas dėmesys.

Žemaitijos kaimo ekspozicija, vidutinio ūkininko sodyba

Mūsų protėviams svarbus buvo vietos parinkimas namo statybai. Namus vengta statyti ant kapinių nes tai „svetima“ žemė, ant šaltinio, kad pelėsis neįsiveistų arba, kad perkūnas neįtrenktų. Tikėjo, kad sveikiausia gyventi mediniame name, jog statybai netinkama vieta ten kur kas mirė, žuvo, trenkė perkūnas, kad nelaimės nepasikartotų. Namų nestatė toje vietoje, kur ėjo koks takas arba kelias dėl mitiškai spėjamos priežasties, kad „nebus šeimoje tvarkos, viskas maišysis“. Mūsų senoliai sakydavo, kad namas turi būti statomas laimingoje vietoje (pietiniame sodybos pakraštyje), tada šeimoje viskas seksis, vyraus ramybė. Kiekvienas veiksmas turėjo tam tikrą intenciją. Ruošiant medį statybai atsižvelgdavo ir į mėnulio fazę. Rąstus sukirdavo žiemą, mėnuliui dylant, dažniausiai vasario mėnesį kada medžiai „miega“, kad pastatytos trobos langai „neverktų“, kad būtų sausa ir

šilta namuose. Nekirsdavo tokių medžių kurie augdami vienas į kitą trynėsi, braškėjo, vaitojo, nes galvodavo, kad tokiame name vaidensis. Tikėjo, kad takas iš gyvųjų pasaulio į mirusiųjų eina per medį. Statybas pradėdavo porinę dieną, per pilnatį, kad greičiau darbai eitųsi, ūkinius pastatus – per delčią. Įsikurdavo esant pilnačiai, kad namai „pilni“ būtų.

Rašytiniai šaltiniai mini, kad svarbiausia statybų dalis – trobesio pamatų surentimas. Pradėjus namo pamatus niekam nevalia ant jų atsisėsti, pasėdėti. Statant trobą, visi šeimos nariai turėjo būti linksmi, nesibarti, nesiginčyti, kad paskui gyvenant naujojoje troboje nekiltų barniai ir peštynės. Norėdami apsaugoti namus ir šeimos narius senieji žemaičiai į namų pamatus dėdavo šventintus daiktus: į keturias pamatų kertes kadagių šakelių, Šv. Agotos duonos, vaškinę, šventintą žvakę, užpildavo šventintu vandeniu, uždengdavo lentele, o į pamatinį įspaudavo kryželį. (Mikytai, Kretingos raj. Namų statyba 1901 m.) Manoma, kad šermukšniai turi paslaptinių savybių, kurios saugo nuo blogio, piktų akių, nuo perkūno ir žaibo, todėl juos kišdavo į namų kampus. Būdavo, kad ir česnako skiltelę įmūrydavo į pamatus, o aplink statomą trobą nešdavo grūdus. Visos minėtos apeigos buvo daromos tam, kad trobesys nenukentėtų nuo gaisrų, kad šeimą aplenkėtų ligos, kitos įvairios bėdos, kad klestėtų taika, ramybė, namai būtų tvarkingi, šeimą vargas aplenkėtų. Žemaitijoje, iškėlus gegnes, viduryje iškeldavo kazilinių (pabaigtuvių) vainiką, priklausomai nuo vietos, jis būdavo pinamas iš eglišakių arba iš ažuolo, beržo lapų, puoštas įvairiais žolynais. Žemaitijoje meistrai į vainiko vidurį įkabindavo iš medžio lentelės išpjautą sūrį – laukiamų vaisių užuominą. Kokios būdavo pabaigtuvių šventės priklausydavo nuo šeimnininko vaišingumo, o po vaisių visi uždainuodavo.

Vainikas kabėdavo iki pat namo statymo užbaigimo. Kai kurie rašytiniai šaltiniai mini, kad Žemaitijoje pastačius namą buvo laikytasi apeigos: iš džiaugsmo risdavosi kūlversčiais tiek šeimnininkas tiek įkurtuvių svečiai vyrai. Svečiai naujakuriams būtinai turėdavo atnešti dovanų, dažniausiai ką nors iš audinių. Įkurtuves švėsdavo daugiau turtingieji, mažiau pasiturintys tik meistrą pavaišindavo užmokėdavo jam už darbą ir taip viskas baigdavosi.

Nuo seno lietuviai stengėsi išigilinti į gamtos reiškinius ir ieškojo tarpusavio sąsajų. Tradicijų žinovai teigia, jog mūsų protėviai puoselėjo gausybę prasmingų papročių, susijusių su šeimos sodybos statybomis, namų židinio puoselėjimu. O mes šiandien ar laikomės kažkada senai užgimusių tradicijų?

Manau, kad žmonės ir šiandien nori tikėti, kad, atlikę vieną ar kitą veiksmą, ritualą, pakeis savo gyvenimą, padarys jį geresnį. Daug ko jau nebežinome, bet suveikia pasąmonė, lyg viskas būtų mummyse išisakniję, artima, tik iš naujo atrasta. Šis tikėjimas leidžia mums išsaugoti tradicijas, nors kartais ir nebežinome jų pirminės prasmės. Mes visi turime teisę į didelį turtą – mūsų tautos etninę kultūrą.

„Yra kažkas gėdžiai, taip artima ir įgimta, kaip gaivios sultys po žieve ir Aš artumo gyvo paliestas atsiveriu kaip namas, šeimnininkui grįžus“. (S. Anglickis. „Įsaulyje po medžiais“).

Simona Drimbienė,
vyr. muziejininkė - bibliotekininkė